

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ในการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้าแต่ละครั้ง พระองค์จะให้ความสำคัญกับทั้งผู้ฟังและหลักธรรมที่จะทรงแสดง ในภาวะปกติ เมื่อถึงปัจฉิมยามของแต่ละวันพระพุทธองค์จะเสด็จเข้าพระคันธกุฎีทรงบรรทมสี่หาสยาสน์อย่างมีพระสติสัมปชัญญะ ประทับนั่งพิจารณาสอดส่องเลือกสรรว่า ในวันต่อไปมีบุคคลใดที่ควรเสด็จไปโปรดเป็นการพิเศษ เมื่อทรงกำหนดพระทัยแล้วก็จะเสด็จไปโปรดในช่วงเช้าก่อนทำภักติก^๑ บุคคลผู้ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปแสดงธรรมโปรดนั้นทรงพิจารณาจากอุปนิสัยเป็นสำคัญ ไม่ทรงให้ความสำคัญกับชาติชั้นวรรณะ ฐานะทางสังคมหรือฐานะทางเศรษฐกิจ แต่พิจารณาจากความถึงพร้อมแห่งอุปนิสัยของบุคคลว่าได้รับการขัดเกลามากน้อยเพียงใด ในส่วนของหลักธรรมนั้น ก็ทรงเลือกหัวข้อธรรมให้ตรงกับอุปนิสัยและจริตของผู้ฟัง ทำให้การเผยแผ่ธรรมของพระพุทธองค์ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถแก้ปัญหาของบุคคลได้ตรงจุด คือ ผู้ฟังพิจารณาไตร่ตรองตามแล้วเกิดความเข้าใจอย่างแจ่มแจ้ง คล้อยตามอยากนำไปปฏิบัติ ให้แก่ลัทธิเกิดกำลังใจและร่าเริงเบิกบานเปี่ยมด้วยความหวังอยากน้อมนำธรรมนั้นมาปฏิบัติ^๒ คนที่มีโอกาสได้สดับพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าจึงมีทุกเพศทุกวัย ทั้งหญิง^๓ และชาย^๔ นับตั้งแต่พระราชามหากษัตริย์^๕ จนกระทั่งจันทาลผู้ต่ำต้อย^๖ มีทั้งคนที่กำลังมีความสุขเต็มที่และคนที่ประสบกับความทุกข์จนแทบจะเอาชีวิตไม่รอด^๗ บุคคลเหล่านี้เมื่อได้มีโอกาสสดับพระธรรม ส่วนมากเกิดความรู้ถูกเข้าใจถูก เกิดปัญญาแล้วน้อมนำธรรมไปเป็นแนวทางดำเนินชีวิต บางคนอาจพัฒนาตนได้ถึงขั้นเป็นพระอริยบุคคล ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะพระพุทธเจ้าเป็นผู้ฉลาดในอุบายสำหรับสั่งสอนธรรม ด้วยเหตุนี้ พระอรรถกถาจารย์อุปมาบทบาทของพระพุทธเจ้าว่า ทรงเป็นเหมือนนายแพทย์ผู้ฉลาดในการประกอบยารักษาโรค ดังความในสรณัตถยวรรณาตอนหนึ่งว่า

^๑ ดุรายละเอียดใน อง.ทุก.อ. (ไทย) ๓๓/๑/๒/๓๖๙-๓๗๐.

^๒ ดุรายละเอียดใน ที.สี. (ไทย) ๙/๓๒๒/๑๒๕.

^๓ สตรีที่ฟังธรรมแล้วได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะฝ่ายอุบาสิกามี ๑๐ คน. อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๕๘-๒๖๗/๓๒-๓๓.

^๔ บุรุษที่ฟังธรรมแล้วได้รับยกย่องเป็นเอตทัคคะฝ่ายอุบาสกมี ๑๑ คน. อง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๑๙๘-๒๐๘/๒๖-๒๗.

^๕ กษัตริย์มหาอำนาจมีนับถือพระพุทธเจ้า เช่น พระเจ้าปเสนทิโกศล. ม.ม. (ไทย) ๑๓/๓๖๔/๔๔๙.

^๖ หญิงจันทาลผู้ได้ฟังธรรมจากพระพุทธเจ้า เช่น นางจันทาลี. ขุ.วิ. (ไทย) ๒๖/๑๙๕/๓๔.

^๗ บุคคลที่มีสภาพดังกล่าวนี้นี้มีหลายคน เช่น นางภูฏาจารย์ผู้สูญเสียทั้งสามีและบุตร. ขุ.ธ. (ไทย) ๒๕/๒๘๘-๒๘๙/๑๒๒.

พระพุทธรูปเจ้าเปรียบเหมือนแพทย์ผู้ฉลาด เพราะทรงสามารถกำจัด พยาธิคือกิเลส พร้อมทั้งอนุสัยออกได้, พระธรรมเปรียบเหมือนเภสัชยาที่ทรงปรุงถูกต้องแล้ว, พระสงฆ์ผู้มีพยาธิคือกิเลสและอนุสัยอันระงับแล้ว เปรียบเหมือนหมูนที่พยาธิระงับแล้ว เพราะประกอบยา^๘

บรรดาบุคคลผู้มีโอกาสได้สดับธรรมจากพระพุทธรูปเจ้าแล้วหันมานับถือพระพุทธรูปศาสนาเรียกว่า พุทธบริษัท ๔ อาจสรุปกว้างๆ จำแนกตามเพศเป็น ๒ จำพวก คือ

(๑) บุรุษผู้ฟังธรรมแล้วหันมานับถือพระพุทธรูปศาสนาเรียกว่า พุทธสาวก ได้แก่ ภิกษุ สามเณร และอุบาสก

(๒) สตรีผู้ฟังธรรมแล้วหันมานับถือพระพุทธรูปศาสนาเรียกว่า พุทธสาวิกา ได้แก่ ภิกษุณี สามเณรี สิกขมานา และอุบาสิกา^๙

ในบรรดาพุทธสาวกที่กล่าวถึงนี้ การที่ผู้ชายมีโอกาสได้ฟังธรรมจากพระพุทธรูปเจ้าแล้วเกิดความศรัทธาแล้วหันมานับถือพระพุทธรูปศาสนา เรื่องเช่นนี้ไม่ถือเป็นเรื่องแปลกหรือผิดธรรมเนียมของคนในสมัยพุทธกาล แต่การที่ผู้หญิงจำนวนมากได้มีโอกาสฟังธรรมจากพระพุทธรูปเจ้าแล้วหันมานับถือพระพุทธรูปศาสนา ต่อจากนั้นทรงให้โอกาสแก่สตรีจำนวนหนึ่งเข้ามาบวชด้วย เรื่องเช่นนี้ถือเป็นเรื่องที่ไม่ค่อยเกิดขึ้นในสมัยนั้น เนื่องจากวิธีการเช่นนี้ลัทธิศาสนาอื่นที่เผยแผ่ในสังคมสมัยนั้นไม่นิยมปฏิบัติ นักบวชสตรีแม้จะมีบ้างในสังคม แต่ก็ไม่ได้รับการยอมรับเท่าที่ควร^{๑๐} เมื่อพระพุทธรูปองค์อนุญาตให้สตรีบวชในพระพุทธรูปศาสนา ผู้คนทั้งชาวบ้านและนักบวชจึงพากันครหานินทาต่อไปต่างๆ นานา^{๑๑} ที่เป็นเช่นนั้นเหตุผลสำคัญประการหนึ่งอาจเป็นเพราะสังคมพราหมณ์จะจำกัดสิทธิทางศาสนาแก่สตรี ทั้งการศึกษาและการเข้าร่วมพิธีกรรมทางศาสนา สตรีจึงไม่ค่อยได้รับการสนับสนุนให้ศึกษาคัมภีร์ทางศาสนาและการปฏิบัติ เนื่องจากมีความเชื่อว่า “สตรีไม่สามารถไปสวรรค์ได้ด้วยผลบุญของตน แต่จะไปสวรรค์ได้ด้วยการเชื่อฟังสามีของตนอย่างไร้ข้อกังขา แม้ว่าสามีนั้นจะเป็นคนใจคอชั่วร้าย”^{๑๒} ทำให้ผู้เชื่อวชาญคัมภีร์และผู้นำในพิธีทางศาสนามีเฉพาะพราหมณ์และเป็นผู้ชายเท่านั้น สตรีไม่สามารถทำหน้าที่นี้ได้

^๘ สานุสยิกิเลสพยาธิหรือหมดตาย วา กุสโล เวชโซ วีย พุทโธ สมมา ปยุตตเภสัชชมิว ธมโม เภสัชชูปโยเคน สมุปสันตพยาธิ วีย ชนสมุทาโย สมุปสันตกิเลสพยาธานุสโย สงโฆ. ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๓๙/๑/๒๐.

^๙ พุทธบริษัท อาจเรียกอีกอย่างว่า สหธรรมิก คือ ผู้ประพฤติธรรมในพระพุทธรูปศาสนาด้วยกันมี ๕ พวก คือ ภิกษุ ภิกษุณี สิกขมานา สามเณร และสามเณรี. ขุ.ม.อ. (บาลี) ๑๖๔/๔๒๑, ขุ.ม.อ. (ไทย) ๖๖/๕/๒/๔๓๔.

^{๑๐} นักบวชสตรีในลัทธิภายนอกสมัยพุทธกาล เรียกว่า ตาปสีนี นิคันถี (นางนิครนถ์) และปริพาชิกา ส่วนมากเป็นหญิงที่บวชตามคนในครอบครัว เช่น สามี, บุตร, อาจารย์ หรือบวชหนีภัย ผู้ที่บวชเพื่อแสวงหาทางพ้นทุกข์มีจำนวนน้อย นักบวชสตรีส่วนมากจะอาศัยอยู่ในนักบวชชายจึงไม่สามารถเป็นเจ้าสำนักได้. ดูรายละเอียดใน ขุ.ชา.ม.อ. (ไทย) ๖๔/๔/๓/๖๗๑-๖๗๒.

^{๑๑} ดูตัวอย่างใน. วิ.จุ. (ไทย) ๗/๔๐๗/๓๒๔-๓๒๕.

^{๑๒} มานพ นักการเรือน, พระพุทธรูปศาสนากับสตรีศึกษา, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๓๘-๓๙.

หลังจากพระพุทธองค์ตรัสรู้แล้วเสด็จออกประกาศธรรมในคามนิคมต่างๆ พระพุทธองค์แสดงคำสอนคัดค้านและขัดแย้งกับคำสอนในลัทธิศาสนาเดิมหลายประการ หนึ่งในนั้นคือ ทำที่ต่อสตรี ตลอดพระชนม์ชีพ พระพุทธองค์ไม่ได้เลือกแสดงธรรมเฉพาะแก่บุรุษเท่านั้น แต่ทรงให้ความสำคัญกับสตรีด้วย ทั้งนี้เพราะทรงเห็นว่า สตรีก็มีศักยภาพในการศึกษาและปฏิบัติธรรมเท่ากับบุรุษ ความสุขความทุกข์ย่อมสามารถเกิดขึ้นได้ทั้งแก่กับบุรุษและสตรี ในด้านสติปัญญา สตรีก็เป็นคนมีปัญญาสามารถเข้าใจธรรมได้ หากได้รับอบรมสั่งสอนอย่างถูกต้องก็สามารถเป็นคนมีปัญญา มีศีลและเป็นที่เชิดหน้าชูตาแก่วงศ์ตระกูลได้^{๑๓} ด้วยเหตุดังกล่าวนี้ เราจึงสามารถพบพระธรรมเทศนาที่พระพุทธองค์แสดงแก่สตรี หรือพระสูตรมีเนื้อหาปรารภถึงสตรีที่แสดงแก่คนต่างๆ ปรากฏอยู่ทั่วไปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

บรรดาพุทธพจน์ที่ตรัสสอนสตรีหรือพุทธพจน์ที่ตรัสปรารภสตรีนั้น ที่ปรากฏในพระวินัยปิฎกส่วนมากจะตรัสปรารภสตรีในฐานะที่มีความเกี่ยวข้องกับการต้องอาบัติของภิกษุหรือไม่ก็จะเป็นพุทธพจน์ที่ตรัสแสดงข้อวัตรหรือวิธีปฏิบัติกับสตรีในกรณีต่างๆ ส่วนในพระสุตตันตปิฎก พุทธพจน์ที่เกี่ยวกับสตรีค่อนข้างหลากหลายยกย้ายไปตามบุคคล เหตุการณ์ และสถานที่ อย่างไรก็ตาม ในบรรดาพุทธพจน์ที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับสตรีนั้น พบว่ามีเนื้อหาชุดหนึ่งที่พระสังคีติการจารย์รวบรวมมาไว้อย่างเป็นหมวดหมู่ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก สังยุตตนิกายสหายตนวรรค เรียกว่า “มาตุคามสังยุต”^{๑๔} ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาให้ทราบถึงความเป็นมาของพระสูตรต่างๆ ในมาตุคามสังยุต ว่ามีความเหมือนหรือแตกต่างจากพระสูตรอื่นๆ หรือไม่ เหตุใดถึงได้ถูกรวบรวมมาไว้อย่างเป็นหมวดหมู่อย่างชัดเจน พระสูตร ๓๔ สูตรในมาตุคามสังยุตมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างไร เนื้อหาพระสูตรต่างๆ กล่าวถึงมาตุคามในแง่ใดบ้าง พระสูตรเหล่านี้ทรงแสดงแก่ใครและผลที่เกิดขึ้นจากการแสดงมีอย่างไรบ้าง เป็นต้น

ในคัมภีร์สังยุตตนิกายนั้น มีการรวบรวมคำสอนหมวดต่างๆ เป็น ๕๖ สังยุต^{๑๕} การตั้งชื่อสังยุตต่างๆ จะตั้งตามบุคคลซึ่งปรากฏในเนื้อหาหรือตั้งตามหลักธรรมที่ทรงแสดงในสังยุตนั้นๆ เป็นที่ทราบกันว่า หากนำชื่อบุคคลมาตั้งเป็นชื่อสังยุต บุคคลคนนั้นมักจะเป็นคนถามปัญหากับพระพุทธเจ้าและพระสูตรในสังยุตนั้นก็มักจะแสดงแก่คนๆ นั้น เช่น เทวตาสังยุต เนื้อหาที่จะปรารภถึงการถามปัญหาของเทวดาและพระพุทธองค์แสดงแก่เทวดาในสถานที่ต่างๆ ทั้งที่เป็นสัมมาทิฐิและมิจฉาทิฐิ^{๑๖} เทวบุตรสังยุต เนื้อหาที่จะปรารภถึงพวกเทพบุตรและพระ

^{๑๓} ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๒๗/๑๕๐.

^{๑๔} ดูรายละเอียดใน ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๓๐๔-๓๑๓/๓๒๗-๓๓๔.

^{๑๕} คัมภีร์สังยุตตนิกาย แบ่งเป็น ๕ วรรค คือ (๑) สกาวรรค มี ๑๑ สังยุต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๕ (๒) นิทานวรรคมี ๑๐ สังยุต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๖ (๓) ชันธวรรคมี ๑๓ สังยุต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๗ (๔) สหายตนวรรคมี ๑๐ สังยุต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๘ และ (๕) มหาวรรคมี ๑๒ สังยุต พระไตรปิฎกเล่มที่ ๑๙.

^{๑๖} เทวตาสังยุต ประมวลเรื่องเทวดา เป็นการสนทนาธรรมระหว่าง เทวดากับพระพุทธเจ้ามี ๘๑ สูตร. ดูรายละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๕-๘๑/๑-๘๗.

พุทธองค์แสดงแก่เทวบุตร^{๑๗} โกศลสังยุต^{๑๘} เนื้อหาจะเกี่ยวข้องกับพระเจ้าปเสนทิโกศลและพระสูตรทั้งหมดพระพุทธรูปก็ทรงแสดงแก่พระเจ้าปเสนทิโกศล^{๑๙} แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า พระสูตรทั้งหมดในมาตุคามสังยุตนี้มีเนื้อหาของทุกสูตรกล่าวถึงมาตุคาม แต่ดูเหมือนว่าผู้ฟังไม่ได้เป็นมาตุคาม หากแต่เป็นภิกษุ เห็นได้จากพระดำรัสตอนขึ้นต้นพระสูตรจะพบคำว่า “ภิกษุทั้งหลาย” มาตุคามหรือสตรีที่ปรากฏในมาตุคามสังยุต จึงเป็นแต่เพียงบุคคลนอกวงสนทนาที่พระพุทธรูปตรัสปรารภถึงเท่านั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาให้ทราบว่า พระสูตรในมาตุคามสังยุตนี้มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาและสังคมอย่างไร กล่าวถึงหลักธรรมด้านใดบ้าง เนื้อหาของพระสูตรเกี่ยวข้องกับบุคคลใดบ้าง พระสูตรเหล่านั้นปรารภถึงมาตุคามในแง่ใดบ้าง วัตถุประสงค์ที่แสดงพระสูตรเหล่านั้น ทรงต้องการให้ภิกษุทราบสภาพชีวิตของมาตุคาม หรือทรงต้องการแสดงแนวทางปฏิบัติต่อมาตุคาม หรือเป็นแต่เพียงการปรารภสถานภาพของมาตุคามในสังคมเท่านั้น

สังคมไทยในปัจจุบันกำลังมีการแสวงหาแนวทางพัฒนาสถานภาพและบทบาทบุคคลกลุ่มต่างๆ ในสังคมอย่างต่อเนื่อง จากการศึกษาพบว่า บุคคลกลุ่มหนึ่งสังคมกำลังให้ความสนใจมากคือ ผู้หญิง หรือ สตรี เนื่องจากเห็นว่าที่ผ่านมาสังคมไทยไม่ค่อยเปิดโอกาสให้แก่สตรีได้แสดงความสามารถหรือเข้าไปมีบทบาทในสังคม ที่เป็นเช่นนี้เป็นเพราะมีสาเหตุต่อไปนี้ คือ

(๑) สังคมไทยเป็นสังคมที่นิยมยกย่องให้ผู้ชายซึ่งเป็นหัวหน้าครอบครัวได้เป็นใหญ่ มีหน้าที่คุ้มครองป้องกันภัยต่างๆ และให้ความอุปการะแก่คนในครอบครัว “ทำให้ในครอบครัวไทยส่วนมากจะมีผู้ชายเป็นผู้นำ มีผู้หญิงเป็นผู้ตาม”^{๒๐}

(๒) สังคมไทยให้ความสำคัญกับระบบอาวุโสและให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้ชายมากกว่าผู้หญิง เมื่อสังคมให้โอกาสแก่ผู้ชายมีมากกว่า คนที่อาวุโสในหน่วยงานต่างๆ จึงมักเป็นผู้ชาย ทำให้ผู้หญิงไม่ค่อยมีโอกาสได้เป็นผู้นำองค์กร “เมื่อพิจารณาบทบาทด้านธุรกิจและการบริหาร จำนวนผู้หญิงที่อยู่ในฐานะนายจ้างก็มีสัดส่วนต่ำมากสัดส่วนไม่ถึงร้อยละ ๑.๕ ของจำนวนผู้หญิงที่ทำงานทำทั้งหมด ผู้หญิงที่อยู่ในตำแหน่งยิ่งสูงจะยิ่งมีสัดส่วนลดลง”^{๒๑}

(๓) ครอบครัวในสังคมไทยมีแนวโน้มที่จะเป็นครอบครัวเดี่ยวมากขึ้นทำให้ครอบครัวจะมีขนาดเล็ก นักสังคมวิทยาเห็นว่า “การเป็นครอบครัวขนาดเล็กมักจะมีปัญหาที่

^{๑๗} เทวปุตตสังยุต ประมวลเรื่องเทวบุตร เป็นการสนทนาธรรมระหว่างเทวบุตรกับพระพุทธเจ้ามี ๓ สูตร. ตูรายล ละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๘๒-๑๑๑/๘๗-๑๒๖.

^{๑๘} โกศลสังยุต ประมวลเรื่องพระเจ้าปเสนทิโกศล เป็นการสนทนาธรรมระหว่างพระผู้มีพระภาค กับพระเจ้าปเสนทิโกศล มี ๒๕ สูตร. ตูรายล ละเอียดใน ส.ส. (ไทย) ๑๕/๑๑๒-๑๓๖/๑๒๗-๑๓๔.

^{๑๙} พระเจ้าโกศล คือ พระเจ้าแผ่นดินผู้ปกครองแคว้นโกศล ในสมัยพุทธกาลที่มีบทบาทสำคัญมี ๒ พระองค์ คือ พระเจ้ามหาโกศล และพระเจ้าปเสนทิโกศล (พระโอรสของพระเจ้ามหาโกศล) เรียกรวมๆ ว่า โกศลราชา. พ.ธ.อ. ไทย) ๔๑/๑/๒/๒/๗๕.

^{๒๐} ตูรายล ละเอียดใน ทศนีย์ ทองสว่าง, สังคมวิทยา, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๙), หน้า ๘๗-๘๘.

^{๒๑} มานพ นักการเรือน, พระพุทธศาสนากับสตรีศึกษา, หน้า ๑๔.

ตามมา คือ พ่อและแม่จะต้องรับภาระหนักขึ้น เนื่องจากไม่มีญาติอื่นๆ แบ่งเบาภาระการงาน และภาระค่าใช้จ่ายในครอบครัว ทำให้แม่บ้านอาจต้องออกมาทำงานนอกบ้านเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว”^{๒๒}

การที่บทบาทของสตรีในครอบครัวเปลี่ยนไปทำให้แม่บ้านไม่อาจทำหน้าที่ในบ้านได้เต็มที่ จากการที่แม่บ้านเคยต้องทำหน้าที่เพียงในบ้านเท่านั้น เมื่อต้องมาทำหน้าที่นอกบ้านทำให้ไม่สามารถทำหน้าที่อื่นได้เต็มที่ เช่น หน้าที่เลี้ยงดูบุตร หน้าที่ลูกที่ต้องดูแลพ่อแม่ของตน หน้าที่สระไม้ที่ต้องดูแลพ่อแม่สามี ถึงแม้บางคนจะยังให้ความสำคัญกับหน้าที่นี้อยู่ แต่ด้วยความที่มีภาระหน้าที่การงานเพิ่มมากขึ้น ก็คงไม่สามารถทำหน้าที่ที่กล่าวมานี้ได้เต็มที่เหมือนเดิม จนอาจส่งผลให้เกิดปัญหาวิกฤตในครอบครัวตามมา คือ ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว ปัญหาหย่าร้าง ปัญหาความตึงเครียดและความไม่เป็นระเบียบในครอบครัว และปัญหาสุขภาพความอ่อน^{๒๓}

ด้วยความที่สตรีในสังคมไทยต้องออกมารับภาระมากขึ้นนี้ ทำให้หลายฝ่ายมองเห็นว่าอาจก่อให้เกิดปัญหากับครอบครัวได้ จึงพยายามหาแนวทางแก้ไขหรือบรรเทาปัญหานี้อยู่ เช่น กำหนดให้มีวันหยุดตามโอกาสสำคัญของชาติ กำหนดให้มีวันครอบครัวเพื่อให้คนในครอบครัวได้มีโอกาสได้พบปะกัน กำหนดให้สตรีที่ตั้งครรภ์และสตรีที่คลอดบุตรสามารถลาคลอดและลาพักงานเพื่อมาเลี้ยงดูบุตรได้ ฝ่ายสามีก็สามารถลางานมาช่วยภรรยาเลี้ยงลูกได้ด้วย ที่ผ่านมานอกจากจะมีข้อเสนอแนะดังกล่าวมานี้ออกมาอย่างต่อเนื่อง ในฐานะที่เมืองไทยเป็นเมืองพุทธ ก็มีผู้คนจำนวนหนึ่งทั้งภาครัฐ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคม ได้พยายามนำเสนอให้มีการนำเอาแนวทางพระพุทธศาสนาไปปรับใช้กับสังคมไทยด้วย มีการส่งเสริมอย่างต่อเนื่องทั้งในหน่วยงานภาครัฐและในสังคมทั่วไป เช่น งานวันแม่แห่งชาติ โครงการสายใยรักในครอบครัว ลักษณะสำคัญของงานเหล่านี้จะให้ความสำคัญกับกิจกรรมเชิงพุทธที่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างสตรีกับคนในครอบครัวและคนในสังคม โดยรายละเอียดต่างๆ เกิดขึ้นจากการนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไปเป็นกรอบในการดำเนินการ เช่น หลักกตัญญูกตเวทิต^{๒๔} หลักพรหมวิหารธรรม ๔^{๒๕} หลักสังคหวัตถุ ๔^{๒๖} หลักทศ ๖^{๒๗} เป็นต้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่า สตรีในสังคมไทยคนหนึ่งมีหลายสถานภาพในเวลาเดียวกัน บางคนเป็นทั้งลูกสาว (กรณีที่พ่อแม่ยังมีชีวิต) เป็นทั้งภรรยา เป็นทั้งแม่ของลูก เป็นทั้งสระไม้ จึงเห็นควรจะนำหลักธรรมทางพระพุทธ

^{๒๒} ครอบครัวเดี่ยว คือ ครอบครัวที่ประกอบด้วยชายและหญิงที่เป็นคู่สมรสหนึ่งกับบุตรที่ยังไม่ได้แต่งงาน สมาชิกของครอบครัวจะมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิด เป็นระบบครอบครัวสากลที่พบเห็นกันอยู่ทั่วไป ในครอบครัวเดี่ยวนี้อาจมีคนอื่นที่ไม่ใช่ญาติ เช่น คนใช้หรือผู้อาศัยอยู่ด้วยกันก็ได้. จำนงค์ อติวัฒน์สิทธิ์และคณะ, *สังคมวิทยา*, พิมพ์ครั้งที่ ๑๐, (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๕), หน้า ๘๑.

^{๒๓} ดูรายละเอียดใน ทศนีย์ ทองสว่าง, *สังคมวิทยา*, หน้า ๑๐๑-๑๑๐.

^{๒๔} ดูรายละเอียดใน อ.จตุกก. (ไทย) ๒๐/๑๒๐/๑๑๔.

^{๒๕} ดูรายละเอียดใน อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๑๒๕/๑๙๐-๑๙๓.

^{๒๖} ดูรายละเอียดใน อ.จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๕๖/๓๗๓.

^{๒๗} ดูรายละเอียดใน ที.ปา. (ไทย) ๑๑/๒๔๒-๒๗๔/๑๙๙-๒๑๘.

ศาสนานำเสนอเป็นแนวปฏิบัติสำหรับสตรีในสังคมไทยในสถานภาพต่างๆ ตามที่กล่าวมา ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะทำการสังเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในมาตุคามสังยุตมาประยุกต์เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติของสตรีในสังคมไทย เพื่อให้ทราบว่า หลักธรรมในมาตุคามสังยุตนั้นสามารถเป็นแนวทางแก้ปัญหาของสตรีไทยด้านใดบ้าง สตรีในสังคมไทยสภาพต่างๆ หากจะดำเนินชีวิตตามแนวทางพระพุทธศาสนาควรกำหนดบทบาทอย่างไรบ้าง ประการสุดท้ายคนในครอบครัวทั้งที่เป็นพ่อแม่ สามี ลูกๆ และเพื่อนร่วมงาน เพื่อนร่วมหมู่บ้าน ควรจะกำหนดท่าทีและปฏิบัติต่อสตรีเหล่านี้ได้อย่างไร จึงจะสอดคล้องกับหลักการของพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยเห็นว่า หลักธรรมที่ปรากฏในมาตุคามสังยุตมีแก่นสารและสารประโยชน์ตลอดถึงวิธีแก้ปัญหาและวิธีปฏิบัติต่อมาตุคามในกรณีต่างๆ มีความแยกแยะและร่วมสมัยกับยุคโลกาภิวัตน์ สามารถนำมากำหนดเป็นแนวทางให้สังคมเกิดความตระหนักถึงสิทธิเสรีภาพและความเท่าเทียมกันทั้งหญิงและชายได้ ซึ่งท้ายที่สุดก็จะเป็นประโยชน์ต่อสังคมผู้หญิงที่ได้รับการปฏิบัติจากสังคมอย่างถูกต้อง ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ผู้วิจัยจึงจะได้ทำการศึกษาแนวทางปฏิบัติของสตรีไทยตามที่ปรากฏในมาตุคามสังยุต เพื่อให้ทราบความเป็นมาและสาระสำคัญของมาตุคามสังยุต เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในมาตุคามสังยุต และเพื่อสังเคราะห์แนวทางในการปฏิบัติของมาตุคามในสังคมไทย ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและเป็นแนวทางแห่งการปฏิบัติในสังคมสืบไป

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเป็นมาและปัญหาของมาตุคามในมาตุคามสังยุต
- ๑.๒.๒ เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในมาตุคามสังยุต
- ๑.๒.๓ เพื่อเสนอแนวทางปฏิบัติของสตรีไทยตามที่ปรากฏในมาตุคามสังยุต

๑.๓ ขอบเขตการวิจัย

๑.๓.๑ ขอบเขตด้านแหล่งข้อมูล

ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยนี้ เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ (Documentary Research) โดยอาศัยข้อมูลเกี่ยวกับมาตุคามจากคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท คือ พระไตรปิฎก อรรถกถาและฎีกาปกรณ์วิเสส ในงานวิจัยนี้จะทำการศึกษาเฉพาะพุทธดำรัสที่ตรัสถึงมาตุคามในมาตุคามสังยุต และเพื่อให้เห็นทศนะที่สังคมมีต่อมาตุคามอย่างรอบด้านทั้งในบริบทของชมพูทวีปและสังคมไทย ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลจากงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและบทความของนักวิชาการต่างๆ ประกอบการพิจารณาด้วย

๑.๓.๒ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ขอบเขตด้านเนื้อหาของงานวิจัยนี้ จะมุ่งศึกษาข้อมูลเกี่ยวกับมาตุคามให้ครอบคลุมเนื้อหาในด้านที่สำคัญ โดยแบ่งเนื้อหาออกเป็น ๓ ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ ๑ จะศึกษาให้ทราบความเป็นมาของมาตุคามและปัญหาของมาตุคามตามที่ปรากฏในมาตุคามสังยุตใน ๔ ประเด็น คือ (๑) ความหมายของมาตุคามสังยุต (๒) ความเป็นมาของมาตุคามสังยุต (๓) ความสำคัญของมาตุคามสังยุต และ (๔) ปัญหาของมาตุคามในมาตุคามสังยุต

ขั้นตอนที่ ๒ จะวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์มาตุคามสังยุต ใน ๔ ประเด็น คือ (๑) หลักธรรมที่เกี่ยวกับทัศนคติและลักษณะชีวิตของมาตุคาม (๒) หลักธรรมที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมาตุคาม (๓) หลักธรรมที่เกี่ยวกับความปรารถนาของมาตุคาม และ (๔) หลักธรรมที่เกี่ยวกับคติภพของมาตุคาม

ขั้นตอนที่ ๓ จะวิเคราะห์หลักธรรมในมาตุคามสังยุตแล้วเป็นแนวทางในการปฏิบัติของมาตุคามในสังคมไทยใน ๗ ประเด็น คือ (๑) ความเป็นมาและสาระสำคัญของหลักธรรมในมาตุคามสังยุต (๒) การแก้ปัญหาด้านทัศนคติและลักษณะชีวิตของมาตุคามในสังคมไทย (๓) การแก้ปัญหาด้านการดำเนินชีวิตของมาตุคามในสังคมไทย (๔) การแก้ปัญหาด้านความปรารถนาของมาตุคามในสังคมไทย (๕) การแก้ปัญหาคติภพของมาตุคามในสังคมไทย (๖) คุณค่าและเป้าหมายการพัฒนาชีวิตของมาตุคามในสังคมไทย และ (๗) แนวทางปฏิบัติของสตรีในมาตุคามสังยุตกับสังคมไทย

๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ

๑.๔.๑ ความเป็นมาและปัญหาของมาตุคามในมาตุคามสังยุตเป็นอย่างไร

๑.๔.๒ หลักธรรมที่ปรากฏในมาตุคามสังยุตเป็นอย่างไร

๑.๔.๓ แนวทางปฏิบัติของสตรีไทยตามที่ปรากฏในมาตุคามสังยุตเป็นอย่างไร

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

๑.๕.๑ มาตุคาม หมายถึง ผู้หญิง หรือ หญิงแม่เรือน

๑.๕.๒ มาตุคามสังยุต หมายถึง ประมวลพระสูตรที่พระพุทธองค์ตรัสเรื่องมาตุคาม (ผู้หญิง) เกิดจากการถามปัญหาของพระอนุรุทธเถระและภิกษุหมู่หนึ่ง

๑.๕.๓ แนวปฏิบัติ หมายถึง แนวทางการประยุกต์หลักธรรมในมาตุคามสังยุตเพื่อแก้ปัญหาของผู้หญิงในสังคมไทย

๑.๕.๔ สตรีไทย หมายถึง สตรีไทยในสังคมปัจจุบันซึ่งมีบทบาทเป็นลูกสาว ภรรยา สะใภ้ มารดา และพุทธสาวิกา

๑.๖ ทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารและหนังสือ

(๑) พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต) กล่าวถึงทัศนะต่อสตรีของพระพุทธศาสนาไว้ในหนังสือ “สตรีในพระพุทธศาสนา” ว่า สตรีและบุรุษมีหน้าที่และบทบาทที่แตกต่างกัน ความแตกต่างนี้ปรากฏอย่างชัดเจนในรูปแบบของบทบาทและหน้าที่การครองเรือน พระพุทธเจ้าได้ทรงแนะนำถึงหน้าที่และบทบาทของสตรีในฐานะภรรยาที่พึงปฏิบัติต่อสามี เพราะทรงตระหนักว่าความสงบสุขและความสามัคคีภายในครอบครัวนั้น ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่กับสตรีและทรงแสดงหน้าที่และบทบาทของบุรุษในฐานะสามีที่พึงปฏิบัติต่อภรรยาเช่นกัน จะเห็นได้ว่าพระพุทธศาสนาถือว่าสตรีและบุรุษมีหน้าที่และบทบาทแตกต่างกันไปตามธรรมชาติ ทั้งสตรีและบุรุษต่างก็สามารถบำเพ็ญประโยชน์แก่สังคม พระศาสนา และประเทศชาติได้เท่าเทียมกัน^{๒๘}

(๒) พระคุณฐิ เมธงกูโร ได้กล่าวถึงสตรีผู้ปฏิบัติธรรมไว้ในหนังสือ “ผู้หญิงกับการปฏิบัติธรรม” สรุปได้ว่า สตรีคือผู้มีสติ นี่เป็นความหมายที่ท่านอาจารย์พุทธทาสอธิบายว่า มีสติในการนุ่งห่มในการลุกนั่ง การยืน การนอน การเดิน การกิน การพูด มีสติตลอดเวลา จึงเป็นผู้หญิงที่งามซึ่งเป็นความงามแท้จริงอยู่ที่ใจและกิริยา ถ้าเป็นคนที่ทำความดี มีจิตใจงาม เป็นเด็ก ก็เป็นเด็กที่มีกิริยามารยาทงาม เป็นคนแก่ก็เป็นคนแก่ที่สงบเสถียรสง่างาม มีความรู้อย่างนี้ก็เป็นที่ยังปรารถนา ทุกคนก็อยากจะเข้าใจ เพราะได้รับประโยชน์และสบายใจที่ต้องสร้างให้มีขึ้นในจิตใจของเรา เพราะว่าเราเป็นสตรีและสตรีคือผู้มีสติ ถ้ามีสติแล้วก็จะทำให้ชีวิตของเราพัฒนาครบทั้ง ๔ อย่าง ทั้งกาย ศีล จิต และปัญญา ในการปฏิบัติธรรมไม่ว่าบุรุษเพศ อิตถีเพศ หรือเพศหญิง มีวัตถุประสงค์เหมือนกัน คือ ลดความเห็นแก่ตัวให้มากที่สุด ลดความสำคัญมั่นหมาย ให้ตัวเองลดตัวตน คือ ลดทิฐิ ตัณหา มานะ การเป็นชายหรือหญิงพึงเป็นให้ถูกต้องรู้จักหน้าที่และทำหน้าที่ให้ถูกต้อง ผู้ชาย ผู้หญิงต่างกันแค่ร่างกายเท่านั้น แต่จิตใจก็มีกิเลสและความทุกข์เหมือนกัน ในด้านการเข้าถึงจุดสูงสุดในทางพระพุทธศาสนา ผู้หญิงรู้ธรรมะและเข้าถึงธรรมะได้เหมือนกันเช่นเดียวกับผู้ชาย การเข้าถึงธรรมะแล้วไม่มีความเป็นชายหรือหญิง จิตใจมันบริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสแบ่งแยกเป็นชายหรือหญิง พ้นจากอิตถีภาวะและบุริสภาวะแล้วนั้นคือ จิตใจที่กลมกลืนไม่มีขอบเขต ไม่มีการติดยึดสำคัญมั่นหมาย^{๒๙}

(๓) ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ ได้กล่าวถึงบทบาทของสตรีสมัยพุทธกาลไว้ในหนังสือ “มาตสตรีในพระพุทธศาสนา” สรุปได้ว่า พระพุทธศาสนาได้ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญขึ้นในปรากฏการณ์ทางจิต นั่นคือการยอมรับว่า การหลุดพ้นทางจิตนั้นเป็นสิ่งที่อยู่เหนือ

^{๒๘} พระศรีปริยัติโมลี (สมชัย กุศลจิตโต), สตรีในพระพุทธศาสนา, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร : สุขภาพใจ, ๒๕๔๔), หน้า ๖-๘.

^{๒๙} พระคุณฐิ เมธงกูโร, ผู้หญิงกับการปฏิบัติธรรม, (กรุงเทพมหานคร : ธรรมสภา, ๒๕๓๓), หน้า ๑๙-๓๒.

การจำกัดขอบเขตทางเพศ ความจริงในทางศาสนาผู้หญิงไม่ว่าจะเป็นผู้หญิงที่ไม่ได้แต่งงาน ผู้หญิงหม้ายหรือผู้หญิงที่มีแต่บุตร มิได้เป็นสิ่งที่น่าอับอายของสังคม ในทางตรงกันข้าม ผู้หญิงพวกนี้มีความเคารพในตนเอง และไม่ต้องตกเป็นที่ครหาและรังเกียจของสังคมอีกต่อไป พระพุทธศาสนาทำให้ศาสนาเป็นอิสระจากค่านิยมอันผิดเพี้ยนของสังคมและจารีตประเพณี ยอมรับให้มีสตรีเข้ามาบวชได้จากวาระและอาชีพต่างๆ กันได้พากันเข้ามาบรรพชาอุปสมบท ในพระพุทธศาสนา โดยไม่มีข้อจำกัด ศาสนามีใช้สิทธิโดยสายเลือด หรือโดยวาระของบุคคล กลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะในเถรีคาถา เราจะพบเรื่องราวของพระภิกษุณีซึ่งมาจากอาชีพและวาระต่างๆ ตั้งแต่เป็นพระราชินีลงไป จนกระทั่งหญิงงามเมือง แต่เมื่อเข้ามาร่วมในภิกษุณีสงฆ์แล้ว ผู้หญิงเหล่านี้ก็ได้พิสูจน์ให้เห็นว่า พวกเธอสามารถเข้าถึงความรู้อย่างเต็มที่ทัดเทียมเสมอกันกับพระภิกษุสงฆ์เช่นกัน^{๓๐}

(๔) เรื่องอุไร กุศลาสัย กล่าวถึงสตรีไว้ในหนังสือ “สตรีในวรรณคดีพระพุทธศาสนา” สรุปได้ว่า สตรีกลุ่มแรกที่หันเข้ามาหาความสงบร่มเย็นในระบอบภิกษุณีสงฆ์ แม้ว่าครั้งแรกพระพุทธเจ้าจะไม่พอพระทัยนักที่จะประทานสิทธิให้สตรีบวช แต่ภายหลังด้วยการวิงวอนของสตรีผู้เปี่ยมไปด้วยศรัทธาปสาทะและด้วยการชี้แจงของพระอานนท์ พระองค์จึงประทานพุทธานุมัติให้รับสตรีเข้ามาบวชได้ซึ่งปรากฏว่าจำนวนสตรีที่เข้ามาบวชก็ทวีมากขึ้น และที่มาจากตระกูลสูงศักดิ์ก็มีอยู่ไม่น้อยที่น่าภูมิใจเห็นจะได้แก่สตรีที่เคยตกอยู่ใต้เงาแห่งความมืดมนของชีวิตมาก่อน เมื่อได้ลืมนสพระธรรมจึงเปลี่ยนใจหันเข้าหาความสว่างและความสงบเงียบ^{๓๑}

(๕) วติน อินทสระ ได้กล่าวถึงสตรีไว้ในหนังสือ “ลีลากรรมของสตรีสมัยพุทธกาล” สรุปได้ว่า นางวิสาขา มหาอุบาสิกาเป็นผู้มีศรัทธา มีศีล มีจริยาวัตรอันงามและมีปัญญารู้เหตุรู้ผล อันถ่องแท้ เธอเพียบพร้อมด้วยคุณธรรม ให้ความสุข ความอบอุ่น ความสบายใจแก่บุคคลผู้เข้าใกล้คบหาสมาคม ให้ความรู้สึกที่ดีกับเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน ขณะเดียวกันนางก็ยังเชิดชูเกียรติแห่งสตรีให้สูงส่งด้วย การปฏิบัติตนให้เหมาะสมกับฐานะของตน นอกจากนั้น นางยังเป็นเพศแห่งมารดาซึ่งมีความหมายอันยิ่งใหญ่ต่อโลก เป็นบุคคลที่น่าเคารพนับถือ^{๓๒}

(๖) สว่าง หล่อสำราญ กล่าวถึงสตรีไว้ในหนังสือ “มหาสาวิกาสมัยพุทธกาล” สรุปได้ว่า สตรีในสมัยพุทธกาลหรือในสมัยปัจจุบันถือว่ามิมีบทบาทเท่าเทียมกับบุรุษในการนับถือศาสนา การบำเพ็ญกุศลผลบุญ ตลอดจนการปฏิบัติธรรม เพราะฉะนั้นเมื่อสตรีมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้ชายทุกอย่าง สตรีมีสิทธิที่จะบรรลุธรรมได้ตามความรู้ความสามารถที่ตนปฏิบัติเพราะพระพุทธศาสนาเป็นศาสนา

^{๓๐} ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์, *มาตสตรีในพระพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสารมวลชน จำกัด, ๒๕๒๘), หน้า ๒๑.

^{๓๑} เรื่องอุไร กุศลาสัย, *สตรีในวรรณคดีพุทธศาสนา*, (กรุงเทพมหานคร : รุ่งแสงการพิมพ์, ๒๕๓๕), หน้า ๖๔.

^{๓๒} วติน อินทสระ, *ลีลากรรมของสตรีสมัยพุทธกาล*, (กรุงเทพมหานคร : อมรการพิมพ์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๖-๑๗.

แห่งความจริง สามารถพิสูจน์ได้ทุกคนไม่ว่าจะเป็นสตรีหรือบุรุษ เด็กหรือผู้ใหญ่ตัวอย่างที่เห็นได้ชัด เช่นนางวิสาขาเมื่ออายุได้ ๗ ขวบ พร้อมด้วยเพื่อนสตรี ๕๐๐ คน ได้ไปต้อนรับพระศาสดา พระพุทธเจ้าได้แสดงธรรมให้เหมาะแก่พื้นเพอัธยาศัยของเด็ก เมื่อจบเทศนา เด็กหญิงวิสาขาร่วมกับบริวารทั้งหมดได้บรรลุโสดาปัตติผล นางวิสาขาได้เป็นพุทธสาวิกาดังแต่นั้นเป็นต้นมา^{๓๓}

(๗) **ปรีชา ช้างขวัญยืน** กล่าวถึงแนวคิดเกี่ยวกับสตรีในพระไตรปิฎกในงานวิจัยเรื่อง “สตรีในคัมภีร์ตะวันออก” สรุปได้ว่า ในพระ ไตรปิฎกมีข้อความที่กล่าวถึงสตรีทั้งในแง่ดี และแง่ร้าย คำว่าแง่ร้ายไม่ได้หมายความว่าพระพุทธเจ้าเห็นว่าผู้หญิงเป็นเพศเลว แต่ทรงแสดงถึงผลร้ายที่มาจากผู้หญิง ซึ่งได้แก่ธรรมชาติของผู้หญิงบ้าง นิสัยใจคอของผู้หญิงบางจำพวกบ้าง ผลร้ายนี้จะเกิดแก่บุรุษที่คบหากับผู้หญิง ส่วนข้อความที่กล่าวถึงผู้หญิงในแง่ดี ก็จะสอนไม่ให้ตัดสินคนที่เพศ ตามความหมายนี้ผู้หญิงก็เป็นคนดีมีศีลธรรมได้เหมือนกับผู้ชายถ้าทำแต่ความดี พระพุทธศาสนาจึงเป็นศาสนาที่ยกย่องสตรีโดยเสนอให้เห็นว่า ทั้งชายและหญิงก็เป็นมนุษย์ที่ตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์และกฎแห่งกรรมเหมือนกัน มีสิทธิในการศึกษาและปฏิบัติกิจทางศาสนาได้เหมือนกัน ความสำคัญของหญิงจึงขึ้นกับการทำหน้าที่ตามฐานะที่สังคมกำหนดให้ หากสตรีทำหน้าที่ของตนตามหน้าที่ก็จะได้รับการยกย่องนับถือจากสังคม^{๓๔}

(๘) **สมภาร พรหมทา** ได้วิเคราะห์ทัศนะของพระพุทธศาสนาต่อสตรีในบทความเรื่อง “สตรีในทัศนะพระพุทธศาสนา” สรุปได้ว่า คัมภีร์พระพุทธศาสนามีทัศนะต่อสตรีเป็น ๒ แบบ คือ ข้อความที่แสดงท่าทียกย่องและให้เกียรติ และข้อความที่แสดงท่าทีดูหมิ่นเหยียดหยามที่เป็นเช่นนี้อาจพิจารณาได้ว่ามาจากหลายสาเหตุ เช่น ความคิดหลากหลายของความคิดของบุคคลซึ่งมีส่วนในการสร้างวรรณกรรม สำหรับทัศนะต่อสตรีนั้นพบว่ามี ๒ แบบ คือ ทัศนะรวมได้แก่ทัศนะที่เป็นพื้นฐานที่มองว่าสตรีก็มีฐานะและมีองค์ประกอบของชีวิตไม่แตกต่างจากบุรุษ และทัศนะเฉพาะได้แก่ทัศนะเชิงลบต่อสตรีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาที่มองว่า สตรีบางคนก็อาจเป็นคนไม่ดี สำหรับข้อความที่กล่าวถึงสตรีนั้นก็พบว่ามี ๒ ลักษณะ คือ ข้อความประจักษ์ ได้แก่ ข้อความที่กล่าวถึงฐานะของสตรีที่อยู่ภายใต้บริบทของสังคมอินเดียสมัยโบราณตามความเป็นจริง โดยคำนึงถึงจารีต ประเพณีหรือค่านิยมของสังคม และข้อความอวัตรระได้แก่ข้อความที่กล่าวถึงศักยภาพของสตรี เช่น ศักยภาพทางปัญญาและความเสมอภาคทางจิตวิทยา ในปัจจุบันมีสตรีเป็นจำนวนมาก ที่อุทิศตนบวชเป็นแม่ชี มีการพัฒนาศักยภาพมากขึ้น จนเป็นที่ยอมรับของสังคมและมีบทบาทเป็นกำลังสำคัญในการเผยแผ่พระพุทธศาสนา^{๓๕}

^{๓๓} สง่า หล่อสำราญ, มหาสาวิกาสัมัยพุทธกาล, (กรุงเทพมหานคร: อักษรสยามการพิมพ์, ๒๕๔๐) หน้า ๔๖.

^{๓๔} ปรีชา ช้างขวัญยืน, สตรีในคัมภีร์ตะวันออก, (กรุงเทพมหานคร : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๗๖-๑๑๖.

^{๓๕} สมภาร พรหมทา, “สตรีในทัศนะของพระพุทธศาสนา”,วารสารพุทธศาสนศึกษา, ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๓, (กันยายน-ธันวาคม ๒๕๓๗) : ๓๘-๕๑.

๑.๖.๒ วิทยานิพนธ์และงานวิจัย

(๑) พระมหากมล ถาวโร (มั่งคำมี) ได้ศึกษาเรื่อง “สถานภาพสตรีในพระพุทธศาสนา” พบว่า ตอนแรกได้กล่าวถึงฐานะของสตรีในสมัยก่อนพุทธกาล การอนุญาตให้สตรีบวชในพระพุทธศาสนา นับว่าเป็นประวัติศาสตร์ตอนสำคัญของสตรีในชมพูทวีป เพราะพระพุทธเจ้า นับว่าเป็นพระศาสดาพระองค์แรกที่มองเห็นสิทธิมนุษยชนและความเสมอภาคกัน ทรงยอมรับว่า สตรีก็มีศักยภาพและสติปัญญาเท่าเทียมกับบุรุษในการตรัสรู้ธรรม อาจกล่าวได้ว่าพระพุทธเจ้าเป็นนักต่อสู้เพื่อสิทธิของสตรีคนแรกของโลก พระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงสิทธิหน้าที่ บทบาทและความเสมอภาคของสตรีไว้ รวมทั้งมีคำสอนที่เกี่ยวกับการคุ้มครองสตรีทั้งโดยตรงและโดยอ้อม พระพุทธศาสนามีบทบาทสำคัญในการให้อิสระทางจิตแก่สตรีและชัดเจนขึ้น เมื่อศึกษาเปรียบเทียบกับบทบาทของสตรีในสังคมของศาสนาพราหมณ์ ผู้ที่ศึกษาพระพุทธศาสนาจากสภาพสังคมในปัจจุบันมักจะกล่าวโจมตีว่า พระพุทธศาสนากดขี่สตรี ไม่ให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันกับบุรุษ อาทิเช่น การที่ไม่ยอมให้สตรีบวชตั้งแต่ต้นจริงๆ แล้วสตรีภายใต้พระพุทธศาสนามีอิสระเสรีภาพและพร้อมที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ในทางศาสนาได้ทุกอย่าง พระพุทธศาสนาไม่มีข้อยกเว้น พระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงทรงประกาศพระธรรมแก่ประชาชนทั้งบุรุษและสตรี เพราะตระหนักดีว่าความแตกต่างระหว่างสตรีและบุรุษโดยแท้จริงแล้วไม่มีความหมายหรือ ความสำคัญอะไรเลย เพราะต้องมีความทุกข์ความเดือดร้อนเหมือนกัน สตรีเพศจึงจัดอยู่ในสถานภาพที่ควรยกย่องเพราะฐานะที่สำคัญของสตรีก็คือความเป็นแม่ของลูก^{๓๖}

(๒) เปรม หิมจันทร์ ได้ศึกษาเรื่อง “บทบาทของสตรีในอินเดียในวรรณคดีบาลี” พบว่า คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาได้กล่าวถึงสตรีในเชิงตำหนิอยู่บ้างก็ตามเมื่อพิจารณาเหตุและหลักฐานต่างๆ จะพบว่า พระพุทธศาสนาได้ยกย่อง ให้คุณค่าและยอมรับในความสามารถและบทบาทของสตรีเป็นอย่างมาก ในวรรณคดีบาลีมีการกล่าวถึงความสามารถ บทบาท และผลงานที่ดั่งงามเป็นประโยชน์อย่างมหาศาลต่อพระพุทธศาสนาและสังคม วรรณคดีบาลีทั้งที่เป็นพระไตรปิฎกและอรรถกถากล่าวในทำนองเดียวกันว่าสตรีสามารถเข้าถึงอุดมคติสูงสุด คือความเป็นพระอรหันต์และพระนิพพาน อันเป็นภูมิธรรมที่สูงยิ่งกว่าความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิ ความเป็นท้าวสักกเทวราช ความเป็นพญามาร และความเป็นพรหม และตามหลักฐานก็ปรากฏว่า สตรีเป็นจำนวนมากทั้งที่เป็นนักบวชและฆราวาสก็ได้เข้าถึงอุดมคติดังกล่าว สตรีในพระพุทธศาสนาทั้งที่เป็นนักบวช และฆราวาสในอดีตจำนวนไม่น้อยที่ได้มีบทบาทและผลงานอันเป็นประโยชน์ต่อพระศาสนาและสังคมไม่แพ้บุรุษเพศเลย งานวิจัยดังกล่าวนี้ทำให้ได้ทราบว่า สตรีก็มีบทบาทและสร้างผลงานต่อพระศาสนาไม่น้อย แต่ยังไม่ครอบคลุมถึงรายละเอียดของ

^{๓๖} พระมหากมล ถาวโร (มั่งคำมี), “สถานภาพสตรีในพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓).

สถานภาพ สิทธิ หน้าที่ เสรีภาพ การปกป้องคุ้มครอง การตั้งกฎเกณฑ์สำหรับสตรี และการยอมรับในศักยภาพของสตรีในพระพุทธศาสนาว่าเป็นอย่างไร มีลักษณะเช่นใด^{๓๗}

(๓) เสาวภา เจริญขวัญ ได้ศึกษาเรื่อง “ประเพณีการแต่งงานของอินเดียสมัยพระเวท” พบว่า ในสมัยพระเวท สังคมอารยันอินเดียยังไม่มีข้อกำหนดที่เคร่งครัด ประชาชนจึงดำรงชีวิตอย่างเรียบง่ายและเป็นอิสระจากประเพณีต่าง ๆ ผู้หญิงในสมัยพระเวทตอนต้นมีสิทธิเท่าเทียมกับชาย (อยู่ในระดับสูงและมีเกียรติได้รับความนับถืออย่างดี) และมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ทั้งทางสังคมและทางศาสนา...ได้รับการศึกษาอบรมเป็นอย่างดี สามารถศึกษาพระเวทได้เช่นเดียวกับชาย...แต่ในสมัยสังหิตาปรากฏว่าฐานะของผู้หญิงเริ่มตกต่ำลงกว่าสมัยพระเวท แม้สังคมจะยังไม่แสดงความรังเกียจลูกสาว แต่ก็ปรารถนาจะได้ลูกชายมากกว่า ทั้งนี้ อาจถือว่าเป็นลักษณะธรรมดาของสังคมแบบพ่อบ้านที่ถือว่าผู้ชายเป็นใหญ่...ครั้นถึงสมัยพราหมณะ ฐานะของผู้หญิงตกต่ำลงไปมาก จนผู้หญิงถูกจัดไว้ในพวกเดียวกับลูกเต้า (อกุข) และเหล่า ซึ่งถือว่าเป็นสิ่งชั่วร้ายอันสำคัญ และคัมภีร์ศตปถพราหมณะก็ระบุว่า ผู้หญิง ศุทร สุนัขและกา ประกอบด้วยความเท็จ ความบาปและความมืด^{๓๘}

(๔) ปาริชาติ นนทกานันท์ ได้ศึกษาเรื่อง “แนวความคิดเกี่ยวกับสตรีในพุทธปรัชญา” พบว่า โดยทั่วไป เมื่อกล่าวหาหญิงแตกต่างจากชายแล้วก็มักจะเห็นกันว่าหญิงด้อยกว่าชาย แต่จริงๆ แล้ว ความแตกต่างนั้นไม่จำเป็นต้องหมายถึงความด้อยกว่าเสมอไป สำหรับพุทธปรัชญานั้น ถือว่า สตรีและบุรุษมีความแตกต่างกันโดยธรรมชาติทั้งทางร่างกายและจิตใจ แต่ความแตกต่างนี้ไม่ได้เป็นข้อที่จะทำให้ฝ่ายหนึ่งด้อยหรือเหนือกว่าอีกฝ่ายหนึ่งไปโดยอัตโนมัติและตลอดไป พระพุทธศาสนาถือว่าสตรีเท่าเทียมและเสมอบุรุษโดยคุณธรรมปัญญาและความสามารถ ในทางสังคมก็เป็นที่ยอมรับกันว่าสตรีมีสติปัญญา มีความรู้ ความสามารถและเป็นบัณฑิตได้เช่นเดียวกับบุรุษ ในทางศาสนาก็ถือว่าทั้งสตรีและบุรุษอยู่ในฐานะสูงเท่าๆ กัน คือสามารถเข้าถึงเป้าหมายสูงสุดคือนิพพานได้เท่าเทียมกัน พุทธศาสนายอมรับความเท่าเทียมกันในด้านนี้ดังจะเห็นได้จากการที่พระพุทธองค์ทรงจัดให้มีพุทธบริษัท ๔ ฝ่ายมีภิกษุณี และยกย่องสตรีให้เป็นเอตทัคคะในด้านต่างๆ เช่นเดียวกับบุรุษ^{๓๙}

(๕) จารวี พิมพ์สมฤติ ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาความทุกข์ของสตรีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท” พบว่า สถานภาพและบทบาทของสตรีในสมัยพุทธกาลนั้นได้รับการพัฒนามากขึ้นกว่าสถานภาพของสตรีในยุคก่อนสมัยพุทธกาล เพราะพระพุทธศาสนายกย่องความเป็นสตรีไม่ต่างจากบุรุษ โดยให้ดำเนินชีวิตด้วยศักยภาพและสติปัญญาของตนเอง พระ

^{๓๗} เปรม หิมจันทร์, “บทบาทของสตรีอินเดียในวรรณคดีบาลี”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๑).

^{๓๘} เสาวภา เจริญขวัญ, “ประเพณีการแต่งงานของอินเดียสมัยพระเวท”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐).

^{๓๙} ปาริชาติ นนทกานันท์, “แนวความคิดเกี่ยวกับสตรีในพุทธปรัชญา”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๓).

พุทธศาสนาเสนอว่า ไม่ว่าสตรีหรือบุรุษ ต่างก็มีความทุกข์เหมือนกันแต่เมื่อพิจารณาจากสภาพของความทุกข์ของสตรีนั้นจะมีมากกว่าบุรุษ เนื่องจากสตรีนั้นมีความแตกต่างทางด้านเพศภาวะและจิตใจ เป็นผลทำให้สังคมมีค่านิยมหรือทัศนคติต่อสตรีในมุมมองที่ผิดไปจากความเป็นจริง และสิ่งเหล่านั้นก็ล้วนเป็นปัญหาที่ก่อให้เกิดความทุกข์กับสตรีได้ สตรีในสมัยพุทธกาลจะมีความทุกข์อยู่ ๕ ประการ คือ (๑) ปัญหาความทุกข์ของสตรีในด้านสังคม (๒) ปัญหาความทุกข์ของสตรีในด้านร่างกาย (๓) ปัญหาความทุกข์ของสตรีในด้านครอบครัว (๔) ปัญหาความทุกข์ของสตรีในด้านศาสนา (๕) ปัญหาความทุกข์ของสตรีในด้านสติปัญญา พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางแก้ไขแก้ปัญหาคความทุกข์ของสตรีให้ลดน้อยลง เช่น การเสนอให้มีการปรับเปลี่ยนทัศนคติความเชื่อของสังคมที่มีต่อสตรีให้เป็นไปในทางสร้างสรรค์ หรือการปรับเปลี่ยนความเชื่อเกี่ยวกับสตรีว่าสตรีนั้นไม่ใช่อุปสรรคต่อการเรียนรู้ทางพระพุทธศาสนาหรือการบรรลุธรรม^{๕๐}

(๖) **สโรชา คุณาธิปพงษ์** ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด” พบว่า สตรีในสมัยพุทธกาลมีสถานะที่ดีขึ้นในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นสถานภาพทางศาสนาหรือทางสังคม พระพุทธองค์ทรงยกย่องและให้ความสำคัญแก่สตรีเสมอบุรุษ และทรงยอมรับว่าสตรีมีศักยภาพในทางจิตวิญญาณทัดเทียมกับบุรุษในการบรรลุธรรม หลักพุทธธรรมที่ใช้ในการพัฒนาสตรีเป็นหลักธรรมเดียวกับการพัฒนามนุษย์นั่นเอง คือ บุญกิริยาวัตถุสำหรับคฤหัสถ์ และหลักไตรสิกขาสำหรับบรรพชิต สำหรับวิธีการที่ใช้พัฒนาสตรีตามหลักคัมภีร์พุทธศาสนาเถรวาทนั้น ได้ศึกษาใน ๔ วิธี คือ (๑) โดยการศึกษาธรรม (๒) โดยการปฏิบัติธรรม (๓) โดยการเข้าถึงพระรัตนตรัยเป็นอุบาสิกา และ (๔) โดยการบวชเป็นภิกษุณีหรือสามเณรี การพัฒนาสตรีตามทัศนะแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุดนั้น ท่านให้ความสำคัญแก่สตรีในฐานะ “มารดาของโลก” เป็นผู้สร้างสันติภาพโลก สตรีจึงจำเป็นต้องเรียนรู้และพัฒนาศักยภาพของตนและดำเนินชีวิตที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและทำให้ “โลกนี้มีธรรมเป็นมารดา” คือทำให้ธรรมะอยู่ในใจของทุกคน ซึ่งจะช่วยลดปัญหาสังคมลงได้ ท่านใช้วิธีการพัฒนาสตรีตามหลักพุทธธรรม มีศิลปะในการสอนธรรมได้อย่างร่วมสมัย ใช้ภาษาที่งดงาม เข้าใจได้ไม่ยาก มีความลึกซึ้ง เป็นประโยชน์ต่อการนำไปปฏิบัติใช้ในชีวิตประจำวัน และการนำกิจกรรมต่างๆ มาผนวกใช้เป็น การปฏิบัติธรรม ตลอดจนการใช้การทำงานมาเป็นฐานในการปฏิบัติธรรม การทำงานเผยแผ่พระพุทธศาสนาของท่านได้ใช้ความรู้สมัยใหม่ต่างๆ จนทำให้การทำงานของท่านประสบความสำเร็จ สามารถนำพุทธธรรมเข้าถึงสาธารณะชนจำนวนมาก^{๕๑}

(๗) **พระมหาโกวิท ผาทองไสย์** ได้ศึกษาเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเฉพาะกรณีความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในสังคมไทยปัจจุบัน” พบว่า เรื่องความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุ

^{๕๐} จารวี พิมพ์สมฤดี, “การศึกษาความทุกข์ของสตรีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓).

^{๕๑} สโรชา คุณาธิปพงษ์, “การศึกษาวิเคราะห์การพัฒนาสตรีตามทัศนะของแม่ชีคันสนีย์ เสถียรสุด”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑).

กับสตรีที่มี การปฏิบัติต่อกันไม่เหมาะสมไม่ควรนี้ ในสังคมไทยในปัจจุบันก็ยังมีปรากฏให้เห็นเสมอ ซึ่งกระทบต่อภาพลักษณ์ของภิกษุสงฆ์โดยรวมในฐานะเป็นปูชนียบุคคลและเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ ทั้งนี้เพราะในสภาพการณ์ปัจจุบันสตรีได้เข้ามามีบทบาทในการให้ความอุปถัมภ์และเข้ามาเพื่อปฏิบัติธรรม จึงเป็นเหตุให้มีความสัมพันธ์กับภิกษุอย่างไม่เหมาะสมถูกต้องตามพระธรรมวินัย และความดีความชั่วที่เกิดแก่ภิกษุกับสตรีอันเป็นผลจากพฤติกรรมส่วนตัวย่อมส่งผลกระทบต่อคณะสงฆ์ไทยในฝ่ายเถรวาทและกลุ่มสตรีทั้งสิ้นโดยเฉพาะพฤติกรรมในด้านลบนั้นได้ส่งผลกระทบลักษณะภาพรวมให้พระพุทธศาสนาต้องมัวหมองอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง^{๔๒}

(๘) **อศวกัณฐ์ ศรีคล้าย** ได้ศึกษาเรื่อง “การศึกษาการดำเนินชีวิตของอุบาสิกในพระพุทธศาสนา” พบว่า อุบาสิกได้มีมาตั้งแต่ปฐมโพธิกาล เป็นบริษัท ๑ ในบริษัท ๔ ในพระพุทธศาสนา ในภายหลังอุบาสิกก็ได้ขยายวงกว้างออกไปตามเมืองต่างๆ ที่พระพุทธเจ้าเสด็จไปประกาศธรรม บทบาทและคุณลักษณะของอุบาสิกคืออุบาสิกมีบทบาทในการอุปถัมภ์ปัจจัย ๔ ในพระพุทธศาสนา สร้างศาสนสถาน เผยแผ่พุทธธรรม สืบทอดพระพุทธศาสนา และปกป้องพระพุทธศาสนา หลักพุทธธรรมสำหรับดำเนินชีวิตของอุบาสิกสามารถแยกได้ ๓ ด้าน คือ (๑) พัฒนาในการดำเนินชีวิตส่วนบุคคลได้แก่ การมีสัจจะขอเข้าถึงพระรัตนตรัย การให้ทาน การรักษาศีล การเจริญปัญญา การมีเมตตา (๒) พัฒนาในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวกับสังคมได้แก่ สังคหวัตถุ ๔ (๓) พัฒนาในการดำเนินชีวิตที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนาได้แก่ อุบาสกธรรม ๕ ธรรมเพื่อความเจริญ ๗ ประการ แนวทางในการนำหลักพุทธธรรมของอุบาสิกมาใช้ในการดำเนินชีวิตในสังคมปัจจุบัน ๓ ด้านคือ (๑) ในด้านการประพาสส่วนตนได้แก่ การสนใจใฝ่ธรรม การให้ทาน การรักษาศีล การไม่ทอดทิ้งการฟังพระสัทธรรม การปฏิบัติกัมมัฏฐาน การเป็นผู้มีความเลื่อมใสในพระรัตนตรัย การฟังธรรมอย่างไม่คอยคิดโต้แย้งเพ่งโทษการไม่แสวงหาหักขนิทานนอกพุทธศาสนา การทำอุปัชฌาย์ในพระพุทธศาสนาอย่างเป็นเบื้องต้น (๒) ในด้านการสร้างประโยชน์ต่อสังคมได้แก่ หลักสังคหวัตถุ ๔ (๓) ในด้านการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล การเจริญภาวนา^{๔๓}

จากการทบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทำให้ทราบว่า ที่ผ่านมามีผู้ทำงานวิจัยและเขียนหนังสือเกี่ยวกับมาตุคามหรือสตรีในทัศนะของพระพุทธศาสนามากพอสมควร ส่วนมากจะกล่าวถึงสตรีในภาพรวมตามที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทั่วไป แต่สำหรับพุทธดาร์สที่พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับมาตุคามในมาตุคามสังยุตต์นี้ยังไม่มีการศึกษามาก่อน ดังนั้น ในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาพุทธดาร์สที่ตรัสเกี่ยวกับมาตุคามตามที่ปรากฏในมาตุคามสังยุตต์โดยละเอียด เพื่อให้ทราบความเป็นมาและปัญหาของมาตุคามในมาตุคามสังยุตต์

^{๔๒} พระมหาโกวิท ฝาทองไสย์, “ความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับสตรีในพุทธศาสนาเถรวาท ศึกษาเฉพาะกรณีความคิดเห็นของพุทธศาสนิกชนที่มีต่อปัญหาความสัมพันธ์ทางเพศระหว่างภิกษุกับสตรีในสังคมไทย”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๔).

^{๔๓} อศวกัณฐ์ ศรีคล้าย. “การศึกษาการดำเนินชีวิตของอุบาสิกในพระพุทธศาสนา”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔).

เพื่อทราบหลักธรรมที่ปรากฏในมาตุคามสังยุต และเพื่อนำเสนอแนวปฏิบัติสำหรับสตรีในสังคมไทย ทั้งนี้เพื่อเป็นแนวทางแห่งการศึกษาและปฏิบัติสืบไป

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับแนวปฏิบัติของมาตุคามตามที่ปรากฏในคัมภีร์มาตุคามสังยุต โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถาและงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและบทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง ในการศึกษาได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

๑.๗.๑ ขั้นตอนการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร

(๑) **ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources)** จะศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ในมาตุคามสังยุต พระสูตรตันติปิฎก สังยุตนิายสหายตนวรรค^{๔๔} โดยสังเคราะห์เข้าใน ๔ หมวด คือ (๑) หลักธรรมที่เกี่ยวกับทัศนคติและลักษณะชีวิตของมาตุคาม (๒) หลักธรรมที่เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมาตุคาม (๓) หลักธรรมที่เกี่ยวกับความปรารถนาของมาตุคาม และ (๔) หลักธรรมที่เกี่ยวกับคติภพของมาตุคาม

(๒) **ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ (Secondary Sources)** จะศึกษาข้อมูลจากอรรถกถา มาตุคามสังยุตและฎีกาปกรณ์วิเสส ตลอดจนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องรวมทั้งที่เป็นงานวิจัย วิทยานิพนธ์ หนังสือและบทความวิชาการอื่นๆ

๑.๗.๒ ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยจะศึกษาข้อมูลจากแหล่งปฐมภูมิและทุติยภูมิ เพื่อให้ทราบความเป็นมาและปัญหาของมาตุคามในมาตุคามสังยุต จากนั้นจะวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในมาตุคามสังยุต สุดท้ายจะเสนอแนะหลักธรรมในมาตุคามสังยุตเพื่อเป็นแนวปฏิบัติของมาตุคามในสังคมไทยปัจจุบันในฐานะต่างๆ โดยจะแยกเนื้อหาออกเป็น ๗ ประเด็น คือ (๑) ความเป็นมาและสาระสำคัญของหลักธรรมในมาตุคามสังยุต (๒) การแก้ปัญหาด้านทัศนคติและลักษณะชีวิตของมาตุคามในสังคมไทย (๓) การแก้ปัญหาด้านความเป็นอยู่ของมาตุคามในสังคมไทย (๔) การแก้ปัญหาด้านความปรารถนาของมาตุคามในสังคมไทย (๕) การแก้ปัญหาคติภพของมาตุคามในสังคมไทย (๖) คุณค่าและเป้าหมายการพัฒนาชีวิตของมาตุคามในสังคมไทย และ (๗) แนวทางปฏิบัติของสตรีในมาตุคามสังยุตกับสังคมไทย

^{๔๔} ส.สพ. (ไทย) ๑๘/๒๘๐-๓๑๓/๓๑๓-๓๓๕.

๑.๗.๓ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

ขั้นตอนสุดท้ายจะสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ จากนั้นจะเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการนำผลการวิจัยไปใช้และเสนอแนะเพื่อเป็นแนวทางในการทำการศึกษาวิจัยต่อไป

๑.๘ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

- ๑.๘.๑ ทำให้ทราบความเป็นมาและปัญหาของมาตุคามในมาตุคามสังยุตได้
- ๑.๘.๒ ทำให้วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในมาตุคามสังยุตได้
- ๑.๘.๓ ทำให้ทราบแนวทางปฏิบัติของสตรีไทยตามที่ปรากฏในมาตุคามสังยุต